

КАРЛОС ГАРСЕТЕ

Карлос Гарсете (нар. 1920 р.) — парагвайський письменник. Опублікував збірник оповідань «Смерть має колір» (1958). Живе в еміграції.

СПЛАЧЕНИЙ БОРГ

Ніч була похмура й темна, як душа наглядача. Лісові, здавалось, не буде кінця. Кожен крок коштував зусиль. Йти наосліп було дуже важко. В таких випадках завжди краще зупинитись, відпочити й дочекатися світанку.

Минуло два довгих дні після того, як Хуан Гонсалес утік із чайних плантацій. Два нескінченних дні продирався він крізь непролазні хащі, прокладаючи собі шлях мачете. Два дні безнастанної, важкої боротьби з природою після втечі від хазяїна, який експлуатував і принижував його протягом п'яти років.

Він зрозумів, нарешті, що ніколи не сплатить свій борг і що з плинном часу цей борг буде тільки рости. Тоді він вирішив утекти далеко, туди, де його ніхто не знає, утекти, щоб урятувати своє життя, яке для хазяїна важило менше, ніж життя коня чи мула.

Заснути було неможливо. Вже цілу годину лив дощ. Хуан змок до рубця. Думка про те, що загін капангів¹ уже шукає його, не давала заснути. А йому так треба було б відпочити бодай годину! Про те, щоб іти далі, годі було й думати. Він вийшов навпомацки на галявину й сів на повалене дерево.

Втома миттю здолала його, і Хуан уже не усвідомлював, що з ним сталося, що він тут робить на цій галявині під зливою, знесилений, в подертій одежі. Хуан мусив зробити над собою зусилля, щоб урівноважити плин думок і пригадати сонячний день, безхмарне небо над своїм селищем, коли вербувальник переконував його:

— Не прогав нагоди, Гонсалес, я маю дозвіл дати тисячу песо тому, хто поїде в Майдана збирати мате². Вирішуй швидше, записалося вже чимало. Це великі гроші, Гонсалес, не будь дурнем...

— Але... чи скоро я зможу відробити ці гроші? — запитав Хуан Гонсалес.

— За два-три місяці! Потім ти залишишся ще на якийсь час, щоб заробити грошей, а коли повернешся додому, купиш собі клаптик землі...

Хуан спокусився на цю перспективу мати свій клаптик землі. Він перестане гнути спину на хазяїна. Схвильовано запитав:

¹ Капанги — приватна поліція.

² Парагвайський чай.

— Коли треба їхати?

— Завтра ввечері.

Не дати отямитись пеонаві — правило всіх вербувальників; треба скласти контракт раніше, ніж робітник, розтративши аванс, передумає їхати на плантацію.

— Підпиши ось тут, — квапив Хуана вербувальник, подаючи записну книжечку.

Хуан недовіриливо глянув на те місце, де мав поставити свій підпис.

— Якщо ти не вмієш писати, то це ще краще. Нам більше подобаються ті, які не вміють ні писати, ні читати. Грамотії завжди сперечаються. Ти можеш прикласти великий палець... Ну, швидше!

Хуан машинально приклав свій великий палець до сторінки книжечки. Він не знав, що там було написано. Йому навіть на думку не спадало, що відбитком свого пальця він зобов'язався сплатити три тисячі песо.

Вербувальник відрахував три банкноти по сто песо і дав їх Хуану. Крім того, він дав йому чек на п'ятсот песо до сільської крамниці, де сам мав проценти від прибутків.

Хуан узяв гроші й міцно стиснув їх у жмені. Ще ніколи в житті він не мав такої суми. Тепер ці гроші належать йому. Він може їх витратити, як це робили всі пеони, коли одержували аванс.

Трохи заспокоївшись, Хуан перелічив гроші.

— Сеньйоре! Тут не вистачає двохсот песо.

— Дурень! Ці двісті песо — мої комісійні за те, що я допоміг тобі знайти роботу.

— Не сердьтеся, сеньйоре, я тільки спитав.

Чек на п'ятсот песо Хуан віддав матері, щоб вона купила собі хустку, чаю і галет у крамниці турка Абрахама.

Вербувальники влаштували для всіх вечірку з нагоди укладання контрактів.

В Хуана тільки й залишилося в пам'яті від неї, що за одним столом із ним сиділа смаглява жінка, яка раз по раз просила налити їй вина. Він згадав також, що подарував їй сто песо. Хіба він скнара? Незабаром він повернеться справжнім багатієм, отож і не хотілося в прощальну ніч набути репутації скупого...

Блискавка розпанахала небо, пролунав удар грому, заглушивши всі інші звуки, й покотився понад лісом.

Хуан повернувся до дійсності, спробував зручніше вмотитися на стовбурі. Злива не вщухала. Все тіло пронизував гострий біль, у голові паморочилося, і Хуан мусив міцно триматися за дерево, щоб не впасти. Хвилина-друга — і він звалився непритомний.

Дош уже вщух, коли переслідувачі нарешті знайшли втікача. Він лежав у болоті без ознак життя.

— Вставай, собако! — крикнув один із них і вдарив Хуана черевиком у живіт. Хуан скорчився від болю й застогнав. Удар батога примусив його підвестися. Він поволі встав, але другий удар батога звалив його з ніг.

Маленький худорлявий чоловік з бистрими очима підійшов до Хуана, скрутив йому за спиною руки. З мотузки він зробив зашморг, накинув Хуанові на шию й смикнув за вільний кінець.

— Иди, собако!

П'ятеро людей, озброєних ножами, пістолетами, вінчестерами, оточили втікача. Кожен вважав своїм обов'язком ударити беззахисну людину. Хуана повели назад на чайну плантацію.

Йшли весь ранок. Близько полудня, коли капанги зупинились перепочити й поспідати, Хуан мовчки дивився, як вони їли й пили із своїх фляжок. Його мучив лютий голод. Третій день він і ріски в роті не мав, до того ж весь час був на ногах. Палке бажання втекти відганяло думки про їжу і відпочинок. Єдиним його прагненням було дістатися на той бік річки. Там була воля. Там його не змогли б знайти. Там — інша країна.

Дебелий поліцейський витяг із похідної сумки шматок смаженого м'яса й підніс утікачеві до рота. Хуан жадібно розтулив рота, але поліцейський тільки провів м'ясом по губах полоненого і кинув його в болото.

— Ха-ха-ха! — голосно зареготали інші поліцейські. — Ти голодний? Іж!

І один з них ударив Хуана в обличчя. З носа потекла в нього кров, і він відчув на губах її солонуватий присмак. Хуан хотів витерти губи, але руки в нього було зв'язані.

— Дай мені шматочок м'яса,— жалібно попросив він маленького поліцейського з бистрими очима.

— Потерпи. Скоро тебе нагодує управитель,— відповів той.

— Так, сто ударів, не менше,— цинічно докинув інший.

Вони знову рушили в дорогу.

До селища дісталися другого дня, коли сонце вже ховалось за обрієм. В небі спокійно пливли хмари, а внизу, на землі, людина з зашморгом на шиї ледь ішла поміж укритими соломкою й заляпанними грязюкою халупами.

Пеони вже закінчили роботу і з жахом дивились на побитого й виснаженого втікача.

Нарешті дійшли до центру маленького селища. Хуан не міг більше й кроку зробити, такий він був знесилений.

З найбільшого будинку — будинку адміністрації, вийшов управитель. Великий шрам перетинав його праву щоку. Казали, що це слід від удару наймита, якого він побив. Казали також, що за це зухвальство той заплатив своїм життям.

— Я ж казав, що він далеко не втече! — задоволено вигукнув управитель. — Я тобі покажу, як тікати! — просичав він і вдарив Хуана.

Сторопілі пеони дивились на свого товариша, який ще недавно працював з ними, а сьогодні лежав посеред площі купою закривавленого м'яса. Серця їхні з кожним ударом судорожно стискались, і кожному здавалось, що то б'ють його. Один із них, не спроможний більше дивитися на це нелюдське катування, підійшов до ката.

— Зупинися! Чому ти б'єш зв'язану людину? — гнівно вигукнув він і поклав руку на держак мачете. П'ять пострілів пролунали майже одночасно, і пеон упав. Заступництво коштувало йому життя. Ніхто більше й не ворухнувся.

Двоє поліцейських віднесли Хуана до халупи. На землю вже лягла ніч. Панувала глибока тиша. Кілька маленьких каганців кидали тьмяне світло в темряву ночі.

Хуан хотів звільнитися від мотузок, але незабаром переконався, що це неможливо. Він добре розумів, що не побачить більше сонця, ще до світанку його уб'ють, як убивали інших бідолах, котрі мріяли врятуватися з цього рабства. Заплющивши очі, він спробував хоч трохи розслабити м'язи, тут він залишив своє здоров'я, працюючи протягом п'яти років по чотирнадцять годин на день, повсякчас борючись із гадюками, кліщами, москітами, тягаючи щодня на своїх змучених плечах важкі стокілограмові мішки з чайним листом. Його безсоромно обкрадали в крамниці, де він купував собі харчі, позбавляли можливості сплатити свій борг. А тепер його уб'ють, як скаженого собаку, за те, що він хотів утекти з цієї каторги.

Завтра! Це слово вже не вабило Хуана,— він добре знав, що для нього завтра сонце не світитиме. Думки змішалися, страшенна втома здолала його, і він знепритомнів.

Хтось смикнув за кінець мотузки, яка й досі висіла в Хуана на шиї, і він отямився.

— Вставай! — грубо звеліли йому. Хуан машинально підвівся і вийшов з халупи. В обличчя війнуло ранковим холодом. Хуан глибоко зітхнув. Нічого поганого він ніколи нікому не зробив, і от — смерть. Невже це такий страшний злочин — спробувати втекти, не сплативши борг? Хіба не тримали його силоміць тут п'ять років?

— Іди!

Це слово вивело його з задуми. Поліцейський підійшов до Хуана і зняв із шиї зашморг.

— А тепер біжи!

Хуан не міг зрозуміти, чому його відпускають. Палка жадова життя охопила його. Він невимовно зрадів... і побіг. Пролунали три постріли. Три кулі вп'ялися йому в спину. Він упав навколішки.

— Вбивці! Вбивці...

Четвертий постріл примусив пеона замовкнути назавжди
Світало.

Небо на сході було червоне, як кров Хуана Гонсалеса.

*З іспанської переклала
Маргарита ЖЕРДИНІВСЬКА*